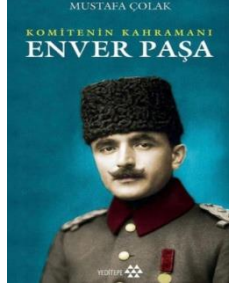

Kitabıvat/Book Review

KOMİTENİN KAHRAMANI ENVER PAŞA
Mustafa Çolak, Komitenin Kahramanı Enver Paşa,
Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, ss. 272.*

Hatice Güclü**

Samsun Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mustafa Çolak tarafından kaleme alınan ve Komitenin Kahramanı Enver Paşa adını taşıyan bu eser Yeditepe Yayınevi tarafından 272 sayfa, üç bölüm olarak 2019 Ağustos ayı içinde okuyucuya sunulmuştur. Komitenin Kahramanı Enver Paşa adını taşıyan ve 3. Baskı olan bu eser, Önsöz, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Türkçülük ve Enver Paşa'nın Türkçülük Faaliyetleri, Bolşevik İhtilâli İle Değişen Şartlar Karşısında Enver Paşa adlı üç ana bölüm, Sonuç, Ekler ve Dizin kısımlarından oluşmaktadır.

Müellif üçüncü baskıya önsözde bundan önceki basımlarda “Enver Paşa Osmanlı-Alman İttifakı” adını taşıyan eserin yeni baskısında neden isim değişikliğine gidildiğini ve bu eserin üçüncü baskısına neden ihtiyaç duyulduğunu şöyle açıklamaktadır: “Birçok tarihi şahsiyette olduğu gibi Enver Paşa’da “hain” yada “kahraman” gibi uç noktalarda değerlendirilmiştir. Bu durum kalabalıklar nezdinde kabul edilebilir olsa da bilimsel tarih araştırmaları açısından kabul edilmezdir. Zira bilimsel tarihçiliğin, tarihi şahsiyetleri yargulamak, onları “kahraman”ya da “hain” ilan etmek gibi bir maksadı olmaz. Kişileri “hain” veya “kahraman” yapan mahkemelerin yargıçları veya toplumların

---

* **Geliş Tarihi:** 17-12-2019-**Kabul Tarihi:** 18-12-2019

Atf Künyesi/Citation:

Metin İçi/In Text: (Güclü, 2019, Sayfa No)

Kaynakça/References: Güclü, H. (2019), Kitabıvat: Mustafa Çolak, Komitenin Kahramanı Enver Paşa, Yeditepe Yayınevi İstanbul, 2019, ss. 272. *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, 3 (2), ss. 237-241.

** Gaziosmanpaşa üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, htcezg@gmail.com (Orcid: 0000-0002-2892-0883)

vicdanlarıdır. Tarihçi ise ne yargıç ne de toplumun sıradan bir ferdidir. Tarhçi sadece geçmişten kalan belgelere bakarak bir mahkemeye “şahitlik” yapabilir veya toplum/birey için geçmişi anlaşılır hale getirebilir. Bu bağlamda eserin temel amacı Enver Paşa’nın anlaşılmasına katkı sağlamak ve esere yaptığımız eklemeler ve düzenlemelerdir”. Sözleriyle açıklamıştır. Kitabın önsözünde ise Enver Paşa’nın Türkçe kaynaklarda bilinmeyen yönleri Alman kaynakları ışığında açıklanarak, kitabın amacı ortaya konulmuştur.

“Harbiye Nazırı Enver Paşa” adlı birinci bölüm kendi içerisinde altı kısımdan oluşmaktadır: İlk kısım, “Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Enver Paşa” başlığını taşır. Bu kısımda müellif, Enver Paşa’nın hayatını anlatmıştır. Buna göre: Enver Paşa İkinci Meşrutiyet(1908) mücadelesinde etkili olmuş ve ikinci Meşrutiyetin ilanı ile de ön plana çıkmıştır. Bu tarihten itibaren de İttihat ve Terakki adını taşıyan örgütün içinde önde gelen isimlerden birisi olmuştur. Enver Paşa’nın Trablusgarp’ta İtalyanlara karşı başarı elde etmesi, ününün artmasını ve halk arasında da tanınmasını sağlamıştır. Bu başarıların ve İttihat ve Terakkinin sayesinde genç yaşta Harbiye Nazırı olmuştur. Enver Paşa’nın Harbiye Nazırı olması Osmanlı Devleti’nde bazı değişiklikler yaratmıştır. Eseri orijinal kıldığını düşündüğüm husus, Enver Paşa’nın Harbiye Nazırlığını Osmanlı Devleti’nin, Almanya’nın ve Rusya’nın nasıl değerlendirdiğinden ve verilen tepkilerden bu kısımda bahsedilmiş olmasından ileri gelmektedir. İkinci kısım ise, “Dönemin Alman Basınına Göre Enver Bey” başlığını taşır. Bu kısımda ise, İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte hem iç hem dış basında adını sık sık duyurmaya başlayan Enver Paşa’nın Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar geçen tarihlerde Alman basınında Enver Paşa’ya yer veren gazetelerden ve bu gazetelerde Enver Paşanın hangi özelliklerinin ön plana çıktığından bahsedilmektedir. Üçüncü kısım “Alman İmparatorluğu İle İttifak ve Enver Paşa” başlığını taşır. Birinci Dünya Savaşı’ndaki Osmanlı-Alman İttifak Antlaşmasının ortaya çıkmasında ve Osmanlı Devleti’nin bu savaşta neden Almanya’nın yanında durması gerektiğine dair düşünceler yine bu bölümde anlatılmıştır. Dördüncü kısım “III. Ordu Komutanı Olarak Enver Paşa” başlığını taşır. Osmanlı Devleti’nin fiilen savaşa girmesiyle savaş daha geniş alanlara yayılmıştır. Osmanlı Devleti Kafkas Cephesinde Ruslara karşı harekete geçmiştir. III. Ordu Komutanı olarak Kafkas Cephesinde yer alan ve Sarıkamış harekâtını planlayan Enver Paşa’nın bu süreçte neler yaptığı ve ordunun durumu bu bölümde okuyucunun gözleri önüne serilmiştir. Beşinci kısım “Enver Paşa’ya Muhalefet ve Suikast Girişimi” başlığını taşır. Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu savaşın uzaması ve devletin önemli şehirlerinin düşman işgaline girmesi hem İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde hem de Osmanlı kamuoyunda Enver Paşa’ya karşı oluşan muhalefet ve bu muhalefetin çözümü, planladıkları suikast girişimde aradıkları anlatılır. Bu muhalif grup Osmanlı Devleti’nin kötü

gidişatından sorumlu tutulan Enver ve Talat Paşaların hesap vermeleri gerektiğini düşünmekteydiler. Amaçları ise İtilaf Devletleri ile barış imzalayıp Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakarak kurtarmaktı. Ancak Cemiyet içerisindeki Enver ve Talat Paşaların dayanışması muhalif grubun işini zorlaştırmış ve başarısız olmalarına yol açmıştır. Altıncı kısım “Enver Paşa'nın Vatan Anlayışı” başlığını taşır. Enver Paşa'nın vatan kavramı, vatan sınırları ve bu vatani oluşturan unsurların yaşanan olaylara göre nasıl farklılık gösterdiği ve Enver Paşa'nın vatan sevgisinden bahsedilmektedir. Enver Paşa'nın vatan sevgisi ve kendisine yüklediği misyon, vatani kurtarması için girişimlerde bulunmasını gerektiriyordu. Birinci Dünya Savaşı başladığında Enver Paşa'nın kafasındaki vatan sınırları mevcut Osmanlı Devleti'nin sınırlarını ifade ediyordu. Enver Paşa'ya göre yıkılmak üzere olan devleti yeniden canlandırmanın yolu Almanya'nın yanında savaşa girmekti bu nedenle yaptığı girişimler bu yönde oldu.

İkinci bölüm “Türkçülük ve Enver Paşa'nın Türkçülük Faaliyetleri” başlığını taşır ve beş kısımdan oluşur. “Türkçülük” başlığını taşıyan ilk kısımda Türkçülük kavramı üzerinde durularak Turancılık ile olan bağlantısı özet olarak ortaya konulmuştur. Müellif burada Şemseddin Sami, Namık Kemal, Mehmet Emin Bey, Gaspıralı İsmail ve Yusuf Akçura gibi önemli kişilerin bu konudaki tanımlamalarına, görüşlerine yer vermiş ve yapılan tanımlamalar doğrultusunda Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı boyunca izlediği Türkçülük politikasına değinmiştir. İkinci kısım “İttihat Terakki ve Türkçülük” başlığını taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı başladığında iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyet'inin ve Enver Paşa'nın izlediği belirli bir ideolojisi yoktur. Aralarında ortak bir görüş bulunmuyordu. Olayların gidişatına ve şartlara göre varolan siyasi ideoloji yürütüyorlardı. Yürütülen ideolojilerin ne olduğu ve neden değişikliğe uğradığı gibi bilgiler müellif tarafından bu kısımda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Üçüncü kısım “İslam Dünyasının Prusya'sı” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda; Almanya'nın İttihat ve Terakki Cemiyet'inin Türkçü politikasına ve Osmanlı Devleti'nin isteklerine nasıl baktığı, İttihatçıların politikalarına katkı veya engellemeleri üzerinde bir değerlendirme yapılarak Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı boyunca izlediği Osmanlı politikası anlatılmıştır. Dördüncü kısım ise, “Sömürge Altındaki Türklerin Bağımsızlık Mücadeleleri ve Enver Paşa” başlığını taşımaktadır. Sömürge altındaki Türkleri kurtarmak Enver Paşa'nın önemli politikalarından biriydi. Bu bağlamda Enver Paşa'nın Rusya boyunduruğundaki Türklerin kurtarılması ve bağımsızlık mücadelelerine destek olmak için yaptığı planların, girişimlerin anlatıldığı bu bölümde aynı zamanda İttihatçıların Kafkasya, İran, Afganistan ve Hindistan'daki faaliyetlerinin temelinde yatan ideolojilerden bahsedilmiştir. Beşinci kısım “Enver Paşa'nın Türkçülük Faaliyetleri ve Müttefik Almanya” başlığını taşımaktadır. Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmek istemesinin nedeni bu kısımda değerlendirilmiştir. Buna

göre durum Almanya'nın İslam politikası ile ittihatçıların Türkçülük politikasının ve Enver Paşa'nın bu savaştan beklentilerinin büyük ölçüde uyuşması olarak açıklanmıştır. Osmanlı-Alman müttefikliği üzerinde etkili olan politikalar ve Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'nı neden Almanya'nın kazanacağına dair düşünceleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm "Bolşevik İhtilâli İle Değişen Şartlar Karşısında Enver Paşa" adını taşır ve dört kısımdan oluşur. İlk kısım "Turan Coğrafyasında Osmanlı-Alman Mücadelesi" başlığını taşımaktadır. Rusya'da 1917'de Ekim ihtilâli yaşanmıştır. Bu durum Rus Çarlığında önemli gelişmelere neden oldu. Ekim ihtilâli Osmanlı ve Almanya için Kafkasya'da yeni umutlar demektir. Osmanlı Devleti Orta Asya Türkleri ile bağlantı kurmak istiyordu, Almanya ise güçlü bir devlet olabilmek için İngiltere ve Rus imparatorluklarını mağlup etmesi gerektiğini düşünüyor ve bu yolunda Orta Asya'dan geçtiğini biliyordu. Bu durum Osmanlı Devleti'nin ve Almanya'nın izlediği politikalarda değişikliklere neden oldu. Yaşanan bu değişiklikler müellif tarafından ayrıntılı olarak bu kısımda anlatılmıştır. İkinci kısım "Enver Paşa'nın İstifa Tehdidi" başlığını taşımaktadır. Almanya ve Osmanlı Devleti Kafkasya bölgesinde hâkim güç olmak istiyordu bu durum iki devleti karşı karşıya getirdi. Almanya Osmanlı'nın bölgedeki ileri harekâtının ve Bakü'ye yönelik bütün çalışmaların durdurulmasını istiyordu. Almanya'nın bu istekleri karşısında Enver Paşa'nın Alman Orduları Yüksek İdaresine yönelik istifa tehdidi ve yaşan olaylar hakkında bilgiler bu kısımda değerlendirilmiştir. Üçüncü kısım "Ludendorff'un Enver Paşa'yı Kafkasya'da Durdurma Çabaları" başlığını taşımaktadır. Rusya'da yaşanan Ekim ihtilâli ile birlikte Osmanlı ve Almanya Bakü petroleri konusunda da karşı karşıya geldi. Rusya, Almanya ve Osmanlı Devleti için Bakü petrollerinin ne ifade ettiği açıklanarak izledikleri politikalarından ise bu bölümde bahsedilmiştir. Dördüncü kısım "Enver Paşa'nın Yurdu Terk Etmesi" başlığını taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı ittifak devletlerinin mağlubiyeti ile sona ermek üzereydi. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri sorumlu tutuluyordu onlarda bu durum karşısında istifa etmek zorunda kaldı. Böylece savaş boyunca yönetimi ellerinde bulunduran İttihatçılar yönetimden ellerini çekmiş oldular. İttihatçılar bu mağlubiyet karşısında adil olmayan mahkemelerde yargılanacaklarını düşünüyordu. Bu nedenle Talat Paşa, Enver Paşa ve diğer isimler yurdu terk etme kararı aldılar. Bu karar ile birlikte yurdu terk eden İttihatçıların durumlarından bahsedilmiştir. Kitabın sonuç kısmında ise müellif Enver Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmek istemesinin nedenlerini ve Osmanlı Devleti'nin neden Almanya'nın yayında savaşa girdiğini açıklamıştır. Müellif Enver Paşa'nın yıkılmak üzere olan bir devletle girdiği bu savaşta kaybetmesine rağmen düşünceleri ve tutkuları sayesinde birçok kişiye ilham kaynağı olduğunu belirtmiştir.

Enver Paşa tarihte her zaman tartışılan bir şahsiyet olmuştur. Mezkûr eserde Enver Paşa, Osmanlı kaynaklarının yanı sıra Alman kaynaklarından da faydalanılarak anlatılmaya çalışılması bakımından tarihsel bir öneme sahiptir. Müellifin Almanların Enver Paşa hakkındaki düşüncelerine yer vermesi ve belgelere dayandırarak okuyucunun gözlerinin önüne sermesi bakımından Enver paşa'yı konu alan diğer akademik eserlerden ayrılmaktadır.¹ Mezkûr eser ihtiva ettiği kaynak niteliğindeki bilgi ve belgeler nedeni ile de bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılarımız için önemli bir kaynak niteliğindedir. Enver Paşa'nın yaşamını, düşüncelerini ve tarihi şahsiyetini merak edenlerin okuması gereken yapıtlar arasında yer almaktadır.

---

¹ Enver Paşa ile ilgili kaynaklar: Nevzat Köseoğlu Şehit Enver Paşa adlı kitabında farklı bir Enver Paşa portesi çiziyor. Turan hayalleri peşinde Osmanlı'yı savaşa felaketine sürükleyen, "Almancı" ve maceracı Enver Paşa değil, savaşa girmemek için bütün diplomatik imkanları kullanan, reformist ve idealist bir Enver Paşa. Bkz: Akyol, Taha, *101 Kitap*, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s.92-93. Mustafa Aksakal'ın akademik çalışması "Bizi Enver Paşa Cihan Harbi'ne soktu" şeklindeki yerleşik klişeyi sarsıyor. Türkiye tarihi uzmanı Feroz Ahmad gibi saygın bir tarihçi, yazdığı sunuş'ta Aksakal'ın kitabı için "Enver Paşa'yı suçlayan bu savları çürütüyor" diyor. Bkz: Akyol, Taha, *101 Kitap*, Doğan Kitap, İstanbul 2015, s. 231.